

Onderzoek naar 'foute' familieleden en onbekende Duitse vaders

Verzwegen familie

Kinderen van zogenoemde 'foute' ouders – kinderen van voormalige NSB'ers of Oostfrontsoldaten – en kinderen geboren uit een relatie tussen een Nederlandse vrouw en een Duitse militair hebben een bijzondere reden om onderzoek te doen naar hun familiegeschiedenis. Binnen de familie is veelal hardnekkig gezwezen over de periode van de bezetting.

Ceciel Huitema

Ik weet niet hoe ik mijn ouders moet beoordelen. Waren mijn ouders – waaraan ik fijne herinneringen heb – 'fout,' zoals de samenleving vindt? Ik wil duidelijkheid, zodat ik weer dichterbij hen kan komen.' Dit is een citaat uit een gesprek dat ik had met iemand wiens ouders lid waren van de Nationaal Socialistische Beweging. Voor een verhalenwebsite, die in het teken staat van kinderen van 'foute' ouders en Duitse militairen, heb ik velen van hen geïnterviewd. Door zwijzaamheid in de familie kennen zij het familieverleden niet en hebben zij het gevoel hun ouders niet goed te kennen. Vroeg of laat willen zij achterhalen wat er gebeurd is en hoe het precies zat. Kloppen de familiegeruchten? Heeft mijn vader joden verraden of, voor kinderen van Duitse militairen, wie is eigenlijk mijn vader en wat was zijn functie? Kinderen van 'foute' ouders en Duitse militairen willen weten waarom hun ouders bepaalde keuzes hebben gemaakt. Ze willen een compleet beeld krijgen van hun vader of moeder.

Met dit artikel wil ik een handvat bieden aan degenen die onderzoek doen naar familieleden die na de bezetting veroordeeld werden als 'fout' en daarom voorkomen in de strafdossiers van die tijd. Wellicht vallen er door archiefonderzoek puzzelstukjes van de familiegeschiedenis op hun plaats.

Starten met onderzoek in familiekring

Familieonderzoek begint vaak met het doorbladeren van fotoboeken en brieven, het bellen naar broers of zussen en het stellen van vragen aan vader of moeder. Dit onderzoek in familiekring klinkt als een logische eerste stap, maar is dat voor kinderen van 'foute' ouders en Duitse militairen vaak niet. Omdat spreken over de oorlog in de familie vaak taboe is en intuïtief aangevoeld werd dat daarover geen vragen konden worden gesteld, gaan er soms jaren aan vooraf voordat uiteindelijk de bezetting ter sprake komt. In sommige gevallen is dit zo lang uitgesteld dat door overlijden vragen niet meer beantwoord kunnen

Arrestatie van een collaborateur door de
Binnenlandse Strijdkrachten
(Beeldbank WO2-Verzetsmuseum Friesland, Leeuwarden)

Twee vrouwen en een jongen, verdacht van Duitsgezind-
heid, kort na de Bevrijding
(Beeldbank WO2-Verzetsmuseum Amsterdam)

verleden

Het archief van de NSB

Het archief van de Nationaal Socialistische Beweging is ondergebracht bij het NIOD in Amsterdam. Dit archief, dat ruim vijftig meter lang is, is aangelegd bij de oprichting van de beweging in 1931 en bijgehouden tot haar opheffing in 1945. Het archief bevat een uitgebreide verzameling documenten, met adressenlijsten van leden (per provincie), verslagen van vergaderingen, briefwisselingen, berichten en mededelingen, richtlijnen en besluiten. Het gaat hier niet alleen om documenten van de 'partij' zelf, maar ook van de vele bijbehorende organisaties als de Jeugdstorm, de Vrouwenorganisatie en het Arbeidsfront. Hoewel dit archief veel meer gericht is op de organisatie zelf, kan het wel een interessant archief zijn voor onderzoek naar individuele personen. Zeker wanneer familieleden een functie vervulden in een of meerdere afdelingen en verenigingen van de NSB. Een groot deel van het archief is openbaar, maar voor het raadplegen van bepaalde stukken moet schriftelijke toestemming worden gevraagd aan de directeur van het NIOD.

worden. Toch kan het stellen van vragen aan direct betrokkenen iets opleveren. Dan blijkt dat vader of moeder – door ouderdom of ziekte – de behoefte voelt zijn of haar verhaal te vertellen. Of komt er een kistje met relevante documenten of foto's tevoorschijn. Zulke informatie kan helpen bij het richting geven van het onderzoek. Maar ook zonder informatie van familie, documenten of brieven met poststempels en namen kan onderzoek naar veroordeelde familieleden, onbekende vaders of verdwenen militairen worden gestart.

Veroordeelde Nederlanders

Het meest relevante archief voor het doen van onderzoek naar 'foute' verwanten is het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR) bij het Nationaal Archief in Den Haag. In dit archief liggen ongeveer een half miljoen dossiers van 310.000 personen die na de oorlog werden verdacht van bijvoorbeeld lidmaatschap van de NSB of andere nationaalsocialistische organisaties, landverraad of (economische) collaboratie. Ook van personen die tijdens de oorlog in Duitse krijgs- of staatsdienst zijn gegaan (Waffen-SS, Wehrmacht, NSKK) zijn dossiers aanwezig.

In de persoonsdossiers zijn in veel gevallen persoonlijke documenten uit de bezettingstijd te vinden, zoals foto's, brieven, dagboekantekeningen, agenda's of lidmaatschapsbewijzen van de NSB of andere nationaalsocialistische organisaties. Deze persoonlijke stukken zijn na de bevrijding in beslag genomen om als bewijsmateriaal te worden gebruikt. Om dezelfde reden zijn toen ook de administraties van nationaalsocialistische organisaties doorgespit op zoek naar namen van 'foute' personen. Daardoor bevat het archief ook uiteenlopend materiaal over nationaal-socialistische organisaties in Nederland. Het gaat hierbij dan om ledenlijsten van de NSB, stukken met betrekking tot de Waffen SS, de Weerbaarheidsafdeling (WA) of de inzet voor de Arbeidsdienst in Duitsland. Ook zijn er stukken over de Stichting Winterhulp Nederland. De persoonsdossiers bevatten verder processen-verbaal van aanhoudingen en verhoren en van het horen van getuigen. In veel dossiers zitten brieven waarmee familieleden, vrienden of buren de persoon in kwestie probeerden vrij te pleiten. Tot slot bevatten de dossiers ofwel stukken met betrekking tot de beslissing om de betrokkene niet verder te vervolgen en vrij te laten, ofwel gerechtelijke documenten zoals uitspraken en vonnissen, dagvaardingen en processen-verbaal van de rechtszitting.

Het CABR is tot 2025 niet voor iedereen openbaar. Verwanten van mensen van wie een dossier in het archief ligt, kunnen een verzoek tot inzage doen bij het Nationaal Archief. Wanneer de betrokkene nog in leven is, zijn de dossiers om privacyredenen in principe niet toegankelijk, tenzij de betrokkene hiervoor toestemming geeft. Ook als er twijfel bestaat of een familielid daadwerkelijk voorkomt in de dossiers, kan contact worden gezocht met het Nationaal Archief. Medewerkers van het Archief geven hierover dan uitsluitel.

Tijdelijke internering van NSB-ers en hun vrouwen in een lagere school in Den Helder, mei 1945
(foto A.L.C. Knook; Beeldbank WO2-NIOD, Amsterdam)

Het is confronterend om belastende getuigenissen en het oordeel van de rechter te lezen, maar het levert duidelijkheid op. Gebeurtenissen en uitspraken vallen daarvoor op hun plek.

Zuiveringscommissies

Al tijdens de Tweede Wereldoorlog bereidde de Nederlandse regering in Londen maatregelen voor om na de bevrijding orde en recht te kunnen herstellen. Zo stelde de regering in ballingschap in januari 1944 het Zuiveringsbesluit vast, waardoor 'ontrouwe' ambtenaren konden worden bestraft. Uiteindelijk zijn na de bevrijding in totaal 31.000 van de 380.000 ambtenaren door (regionale) zuiveringscommissies ontslagen.

Wanneer een familielid tijdens de bezetting ambtenaar was kan het zinvol zijn het archief Zuivering ambtenaren en Nederlandse Orden (1940) 1945-1959 (1984) in te zien bij het Nationaal Archief. Het archief bevat duizenden dossiers over individuele ambtenaren, waarin documentatie, besluiten, beroepsprocedures en herzieningen te vinden zijn. Naast materiaal van zuiveringscommissies met betrekking tot de nationale overheid, zijn er ook documenten van sommige regionale zuiveringsinstanties. Het archief bevat verder individuele persoonsdossiers van ambtenaren die voor de Nederlandse Arbeidsdienst hebben gewerkt.

In Londen werden niet alleen maatregelen voorbereid tegen ambtenaren, maar ook tegen de pers (journalisten, redacteurs en kranteneigenaren). Na de bevrijding van Nederland in 1945 zijn ook (regionale) zuiveringscommissies ingesteld voor onder meer ondernemers, radiomedewerkers, advocaten, kunstenaars en sportlieden. Veel van deze (kleinere) archieven zijn ook te raadplegen bij het Nationaal Archief of bij diverse regionale archiefcentra (zie www.archievenwijzerwo2.nl, thema Zuivering). Tot slot wil ik het Archief betreffende de Zuiveringsaangelegenheden (excl. Politiezuivering) nog noemen, dat ook aanwezig is bij het Nationaal Archief. Dit archief bevat – naast documenten die betrekking hebben op de zuiveringen bij het ministerie van Justitie – ook stukken over de betrokkenheid van Justitie bij het ontslaan van 'foute' artsen, burgemeesters en het bedrijfsleven.

Vervolgonderzoek: bewaar- en verblijfkampen

Wanneer duidelijk is dat een familielid in de dossiers terug te vinden is als iemand die, op wat voor wijze

dan ook, heeft samengewerkt met de Duitse bezettingsmacht, rijzen er eigenlijk alleen nog maar meer vragen. In de stukken van het CABR of het archief over de zuivering van ambtenaren staat vaak met een korte beschrijving wat de tenlastelegging is geweest en welke straf de betrokkene heeft gekregen. In de meeste gevallen is er gevangenisstraf opgelegd en zijn de burgerrechten afgenomen, wat onder andere inhield dat de gestrafte niet meer mocht stemmen. Ook mochten 'foute' Nederlanders niet meer in overheidsdienst werken.

Na het lezen van dossiers blijft echter onduidelijk in welk interneringskamp of in welke gevangenis de veroordeelde heeft gezeten en onder welke omstandigheden. Kennis hierover blijkt voor kinderen vaak van groot belang, omdat het gedragingen en uitspraken van de ouder in een ander perspectief zet. De ervaringen in het kamp of de gevangenis hebben de betrokkene vaak voor het leven getekend.

Helaas is er weinig bronmateriaal te vinden over de honderden bewaar- en verblijfkampen en gevangnissen. Ze werden niet centraal beheerd en na sluiting is veel regionale informatie verloren gegaan. Wat er bewaard is gebleven van afzonderlijke kampen, is beschikbaar bij de regionale archiefcentra. Meestal werden de gestraften zo dicht mogelijk bij hun eigen woonplaats geïnterneerd.

Daarnaast zijn bij het Nationaal Archief nog twee archieftoegangen die enige informatie geven over de interneringskampen. Het Archief van het Directoraat-Generaal voor de Bijzondere Rechtspleging bevat verschillende soorten gegevens over de bewarings- en verblijfkampen, zoals klachten en inspecties, vervroegde invrijheidsstelling van personen, vermindering van verbeurdverklaringen en herstel in rechten. Verder is er informatie te vinden over het Directoraat-Generaal zelf, over de opsporing en overdracht van personen en dossiers over personen en bedrijven. De Stichting Toezicht Politieke Delinquenten (STPD) was verantwoordelijk voor alle reclasseringsactiviteiten met betrekking tot politieke delinquenten, zoals veroordeelde 'foute' Nederlanders werden genoemd. Dit hield in dat zij niet alleen toezicht hield op de vrijgelatenen, maar ook bijstand verleende aan politieke delinquenten

Ervaringen van lotgenoten

In 2008 is de in dit artikel genoemde verhalenwebsite in het leven geroepen waar (klein)kinderen van 'foute' ouders en van Duitse militairen ervaringen en herinneringen met elkaar kunnen delen. Op deze website staan honderden verhalen, onder andere over de zoektocht in de verschillende archieven om meer duidelijkheid te krijgen over de familiegeschiedenis of over de eigen identiteit. Het Verhalenarchief is ondergebracht bij het Nationaal Archief; zie <http://hetverhalenarchief.nl/kinderen-van-foute-ouders>.

bij het weer vinden van een plek in de naoorlogse samenleving. Het archief van de stichting bevat naast allerlei correspondentie op organisatorisch niveau (met gevangnissen en kampen) persoonsdossiers uit 23 grote steden en Drenthe. In het archief kan gezocht worden op persoonsnamen. Ook is er bronmateriaal te vinden over de Jeugdige Politieke Delinquenten die heropgevoed werden in pleeggezinnen.

Tot slot staat er op de website van het Nationaal Archief (www.gahetna.nl) een (incomplete) lijst van interneringskampen voor 'foute' Nederlanders. Helaas is niet duidelijk hoeveel kampen er zijn geweest en waar precies. Het opvangen van 'foute' Nederlanders gebeurde in een periode van chaos op allerlei geïmproviseerde plekken, sommige deden maar enkele weken dienst. Zo werden van collaboratie verdachte personen opgesloten in forten, schoolgebouwen, doorvoerkampen waar eerder joden bijeen werden gebracht (Westerbork, Vught, Amersfoort) en leegstaande fabriekshallen.

Kinderen van Duitse militairen

Het is onduidelijk hoeveel kinderen in Nederland zijn geboren uit een relatie tussen een Nederlandse vrouw en een Duitse militair. De schattingen lopen uiteen van 15.000 tot 50.000! Omdat de naam van hun vader in veel gevallen niet op de geboortakte staat en de moeder uit schaamte zwijgt, weten veel kinderen van Duitse militairen niet wie hun vader is. De zoektocht naar diens identiteit is vaak langdurig en leidt veelal langs Nederlandse en vervolgens

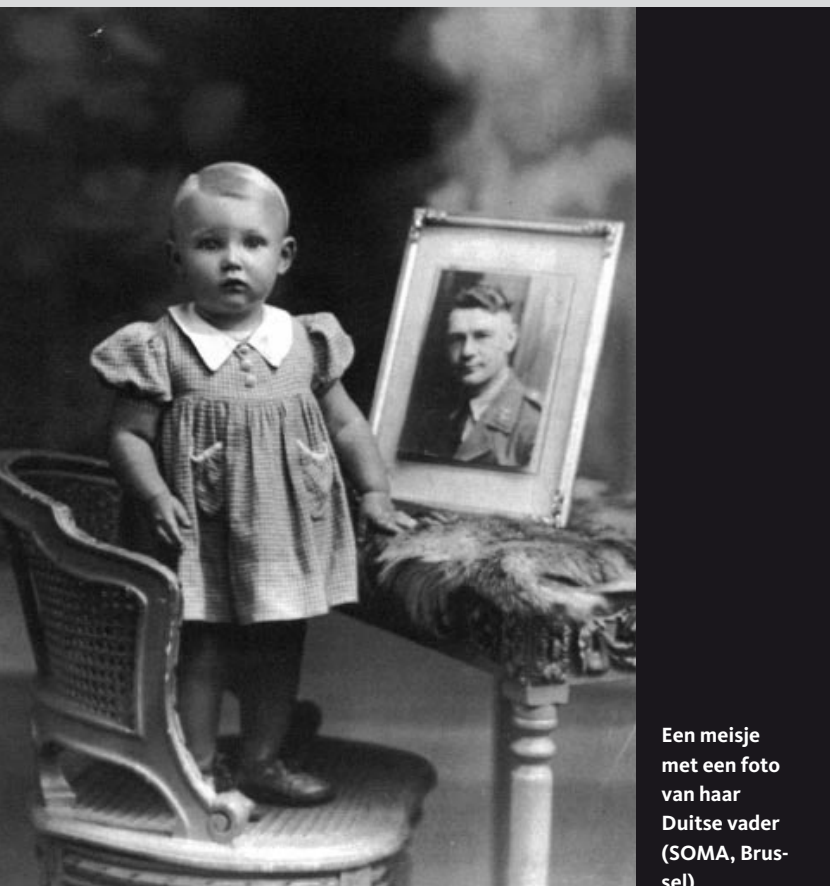
Duitse instanties.

Hoewel kinderen van Duitse militairen een heel andere familiegeschiedenis hebben dan kinderen van veroordeelde Nederlanders, zijn de archieven die zij kunnen raadplegen in hun zoektocht deels hetzelfde. Ook voor kinderen met een Duitse militair als vader is een bezoek aan het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging een goede eerste stap. In dit archief zijn namelijk ook vele dossiers opgenomen van de zogenoemde 'moffenmeiden', zoals hun moeders na de bevrijding werden genoemd. Ook zij kregen te maken met veroordeling, gevangenschap of huisarrest. In haar dossier kan belangrijke informatie staan, zoals de naam en de geboorteplaats van de Duitse militair of zijn legernummer. Het kan ook zijn dat er andere documenten met betrekking tot de geboorte van het kind zijn opgenomen in haar dossier.

Verder beheert het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) in Amsterdam een klein aantal documenten over de geboorte van kinderen van Duitse militairen in Nederland. De collectie Arbeitsbereich der NSDAP in den Niederlanden omvat archiefstukken met betrekking tot een aantal organisaties die onderdeel uitmaakten van de NSDAP, zoals de Nationalsozialistische Volkswohlfahrt (NSV) en de Mütter-, Entbindungs- und Säuglingsheime. Van de NSV waren vooral veel vrouwen lid. Het lidmaatschap bood verschillende voordelen, waaronder de toewijzing van extra levensmiddelen en kolen. In de speciale geboortecentra, vijf in totaal, werden de 'Arische' baby's met de beste zorg ter wereld gebracht. De belangrijkste kliniek was de Boerhaavekliniek aan de Teniersstraat in Amsterdam. Helaas zijn van deze geboortecentra zo goed als geen documenten bewaard gebleven.

De tweede collectie van het NIOD die betrekking heeft op Nederlandse kinderen van Duitse militairen, is die van het Generalkommissar für Verwaltung und Justiz. De dossiernummers 1957 t/m 2023 zijn hierbij van belang. Ze zijn gevormd door de Abteilung Angelegenheiten Deutscher Staatsangehöriger, met daaronder de Deutsche Standesbeamte en de Amtliche Deutsche Beratungsstelle, een soort burgerzaken. Daarnaast is het ook raadzaam de dossiers van het Vormundschaftsgericht, een onderdeel van het Deutsches Landesgericht in den Niederlanden, te raadplegen. Deze rechtbank was betrokken bij voogdijkwesties. De dossiers 6404 t/m 6981 omvatten omslagen met behandelde zaken.

Aangezien veel archieven en documenten in Nederland verloren zijn gegaan – de archieven bij het NIOD zijn verre van compleet – is de kans groot dat de zoektocht tot over de grens moet worden uitgebreid. Duitse militairen die in bezet gebied een kind verwekten, moesten dat bij de Wehrmacht melden. De Deutsche Dienststelle (WAST) in Berlijn (website: www.dd-wast.de) bezit een groot deel van deze registratie en kan meer uitsluitsel geven.

Een meisje met een foto van haar Duitse vader (SOMA, Brussel)

Met Anton Mussert voorop gaan deelnemers van een NSB-landdag op weg naar de RAI, 30 maart 1935 (Nationaal Archief/ Spaarnestad Photo-ANP)

Verder zijn er in Duitsland verschillende instanties die zich bezighouden met of kennis hebben van het zoeken naar Duitse militairen. Zo kan het de moeite waard zijn om contact op te nemen met de Arbeitsgemeinschaft für Kameraden-werke und Traditionsverbände in Stuttgart. Dit is een overkoepelende organisatie van veteranenverenigingen in Duitsland. De Kirchlicher Suchdienste HOK (Heimatortskarteien) beheren overgebleven officiële papieren uit de voormalige *Ostgebiete*. Deze kerkelijke zoekdiensten houden zich voornamelijk bezig met de zoektocht naar *Vertriebenen*. Zij hebben vestigingen in München, Stuttgart en Passau. Ook het Deutsches Rotes Kreuz (website: www.drk.de) heeft een zoekdienst die bemiddelt bij zoektochten naar vermiste personen. Tot slot kan in Nederland de Stichting Ambulante Fiom hulp bieden tijdens een (inter)nationale zoektocht naar familieleden.

Omgekomen Nederlanders in het Duitse leger

Van de zoektocht naar een onbekende Duitse vader is het een kleine stap naar de zoektocht naar vermiste familieleden die in het Duitse leger dienden. Wie meer wil weten over het lot van een omgekomen vader, oom of broer in Duitse dienst, doet er goed aan in contact te komen met de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V, oftewel de Duitse oorlogsgravenstichting (website: www.volksbund.de). Deze stichting houdt zich bezig met het onderhouden

van graven van Duitse militairen en burgers in heel Europa en Rusland, maar ook met het opsporen van (omgekomen) militairen in Duitse dienst. De Duitse oorlogsgravenstichting bezit een groot archief van geregistreerde personen die in de periode 1939-1945 voor Duitsland vochten. Hoewel de stichting ook veel informatie over de SS heeft, beschikt zij niet over alle relevante documenten omdat de SS een eigen archief beheerde dat niet bewaard is gebleven.

Tot slot is er het Suchreferat Moskau Liga für Russisch-Deutsche Freundschaft in Moskou, opgericht om ondersteuning te bieden bij de zoektocht naar militairen in Duitse dienst die gesneuveld zijn in Rusland. Het webadres is: www.suchreferat-moskau.de.

Weten wie je bent

'Ik heb inmiddels inzage in het dossier aangevraagd. Ik ben benieuwd naar de inhoud en hoop de ontbrekende antwoorden te vinden. Waarom kreeg hij levenslang? Waarom wilde hij niet toegeven fout te zijn geweest, waardoor hij kans op strafvermindering misliep en ik hem pas in 1950 leerde kennen?' Veel mensen die ik geïnterviewd heb, zijn – soms na lang aarzelen – naar het Nationaal Archief gegaan. Het is confronterend om belastende getuigenissen en het oordeel van de rechter te lezen, maar het levert duidelijkheid op. Gebeurtenissen en uitspraken vallen daardoor op hun plek. 'Heden naar het Rijksarchief geweest met mijn zoon. Ik weet nu wie mijn vader was. Ik heb de mens achter hem gevonden en ik ben blij, opgelucht en tevreden. Want nu is er duidelijkheid. Ik weet nu ook meer over wie ik ben.'

Ceciel Huitema is historica en was drie jaar lang betrokken bij het internetplatform met verhalen van en voor kinderen van 'foute' ouders en Duitse militairen. Ze publiceert over familiegeschiedenissen in de breedste zin van het woord en over elitegeschiedenis.

Literatuur en websites

- A.D. Belinfante, *In plaats van Bijtjesdag. De geschiedenis van de bijzondere rechtspleging na de Tweede Wereldoorlog* (Assen 1978).
- A.G. Besier, *De groene hel. Een Nederlands concentratiekamp in Suriname, 1 maart 1942 tot 15 juli 1946* (Bunne 1994). Beschrijving van de geschiedenis van de NSB-ers die in Suriname in een concentratiekamp hebben gezeten en hun behandeling na terugkomst in Nederland.
- Alex Dekker, *A small guide to find a relative who served in the German Army, 1939-1945* (eigen uitgave). Met emailadressen van veel Duitse veteranenorganisaties.
- Monika Diederichs, *Wie geschoren wordt moet stilzitten. De omgang van Nederlandse meisjes met Duitse militairen* (Amsterdam 2006).
- Sjoerd Faber en Gretha Donker, *Bijzonder gewoon. Het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (1944-2000) en de 'lichte gevallen'* (Haarlem 2000).
- Koos Groen, *Fout en niet goed. Vervolg van collaboratie en verraad na de Tweede Wereldoorlog* (Leeuwarden 2010).
- Bas Kromhout, *Het verhaal van kinderen van foute ouders* (Amsterdam 2004).
- Robin te Slaa en Edwin Klijn, *De NSB. Ontstaan en opkomst van de Nationaal-Socialistische Beweging 1931-1935* (Amsterdam 2010).
- Erik Somers en Mark Pier, *Archievensgids van de Tweede Wereldoorlog, Nederland en Nederlands-Indië* (Zutphen 1994).
- Ismee Tames, *Besmette jeugd. NSB-kinderen na de oorlog* (Amsterdam 2009).
- Frank von Winckelmann, *De Nationaal-Socialistische Beweging in Nederlands-Indië* (Amsterdam 1986).
- H.W. van der Vaart Smit, *Kamptoestanden 1944/45* (heruitgave; Amsterdam 1976).
- www.archievenwo2.nl. Deze website brengt alle Nederlandse archieven met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog samen.
- www.beeldbankwo2.nl. Een website met fotomateriaal van tijdens en na de bezetting uit verschillende Nederlandse erfgoedinstellingen.